

Prądnik. Prace Muz. Szafera	31	65–70	2021
-----------------------------	----	-------	------

NATALIA GRYZEWSKA¹, MARCIN SZELIGA²,
MICHAŁ WOJENKA³, KAROL SZYMCZAK⁴, MAŁGORZATA KOT⁵

^{1,4,5}Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa
email: ¹n.gryczewska@uw.edu.pl, ⁴k.m.szymczak@uw.edu.pl, ⁵m.kot@uw.edu.pl
²Instytut Archeologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Pl. M. Curie-Skłodowskiej 4, 20-031, Lublin, email: marcin.szeliga@poczta.umcs.lublin.pl
³Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński
ul. Gołębia 11, 31-007 Kraków, email: michal.wojenka@uj.edu.pl

JESZCZE RAZ O BADANIACH ARCHEOLOGICZNYCH W DZIURAWCU MALESOWYM

About archaeological fieldworks in Dziurawiec Malesowy Rockshelter one more time

Abstract. The article presents recently rediscovered artefacts from the site of Dziurawiec Malesowy in Sąspów Valley, surveyed by Waldemar Chmielewski in 1994. Previous conclusions concerning the site's chronology and the cultural attribution of the materials are re-evaluated based on techno-typological analysis.

Key words: Cave archaeology, short-term camps, Sąspów Valley

WSTĘP

W opublikowanym w poprzednim tomie „Prądnika” artykule poświęconym badaniom archeologicznym na stanowisku Dziurawiec Malesowy, autorzy tekstu na podstawie odnalezionej dokumentacji polowej z badań wykopaliskowych przedstawili wyniki badań wykopaliskowych wraz z opisem stratygraficznym osadów (Gryczewska i in., 2020). Na etapie opracowywania dokumentacji materiały z badań wykopaliskowych prowadzonych w 1994 r. przez Karola Szymczaka z poroczenia prof. Waldemara Chmielewskiego były uznawane za zaginione. Dopiero tegoroczna inwentaryzacja materiałów z badań W. Chmielewskiego z Krakowa-Zwierzyńca nieoczekiwanie ujawniła pośród nich zabytki opatrzone metryczkami wskazującymi na ich pochodzenie z Dziurawca Malesowego.

Poniższy tekst stanowi zatem opis materiału zabytkowego pochodzącego z badań sondażowych przeprowadzonych w dniu 22 października 1994 r. na stanowisku Dziurawiec Malesowy. Z uwagi na odmienne od wcześniej zakładanych ustalenia dotyczące chronologii odnalezionych zabytków, tekst ten postrzegać można jako erratę do artykułu wydanego w poprzednim numerze „Prądnika”.

INWENTARZ ZABYTKÓW

Odnaleziony zbiór składa się łącznie z 13 zabytków, w tym 8 fragmentów ceramiki i 5 zabytków krzemiennych. Zabytki zalegały na powierzchni namuliska oraz w warstwach humusu holocenijskiego (warstwy 1 i 2). Pojedynczy fragment ceramiki pochodzi z warstwy lessowej (warstwy 3), wskazując na znaczny stopień przemieszania warstw holocenijskich i schyłkowoplejstoceńskich na stanowisku. Tabela 1 pokazuje rozkład zabytków w poszczególnych warstwach.

Ceramika

– Trzy (w tym dwa sklezione) nieornamentowane fragmenty cienkościennej (8 mm), bliżej nieokreślonej formy naczynia o starannie wygładzonych obu powierzchniach (wewnętrzna dodatkowo wyblyszczona) zostały znalezione na powierzchni osadów (tab.1). Fragmenty charakteryzują się dwubarwnym przełomem, w tym jasnobrązową barwą zewnętrzną i czarną wewnętrzną. Barwa powierzchni zewnętrznej wskazuje na wypał naczynia w atmosferze utleniającej. Podstawową domieszkę schudzającą stanowi drobno-

Tabela 1. Inwentarz zabytków znalezionych na stanowisku Dziurawiec Malesowy

Table 1. Inventory of artefacts found at Dziurawiec Malesowy site

Warstwa / Layer	Ceramika / Pottery	Krzemienie / Flints	Węgle / Charcoals	Musze / Mollusc shells	Kości zwierzęce / Animal bones
Powierzchnia / Surface	2	3			
1- warstwa próchniczna / humus layer		1	x	x	1
2- warstwa próchniczna z gruzem wapiennym / humus with limestone debris	5	1	x		3
3- less szaropłowy z gruzem drobnoziarnistym / grayish-brown loess with limestones debris	1			x	
SUMA / TOTAL	8	5			4

i średnioziarnisty (granulacja do 1 mm) tłużeń kamienny o barwie białej i jasnoszarej. Charakter domieszki oraz sposób wykończenia powierzchni naczynia pozwala zasugerować jego związek z kulturą lużycką.

– Sześć niewielkich ułamków naczyń nowożytnych pochodzi z warstwy 2 i 3 (tab.1). Mając na uwadze ich surowiec, skład masy garncarskiej oraz barwę szkliwa można podejrzewać, że zabytki te stanowią pozostałość dwóch różnych naczyń, wykonanych z glin białych i schudzonych bardzo drobnym piaskiem oraz domieszką pylastą. Jedno z naczyń, reprezentowane przez cztery ułamki, stanowi niewątpliwie pozostałość niedużego garnka, zdobionego w górnej partii brzuśca niezbyt czytelnym ornamentem skośnej kratki, następnie pokrytego glazurą barwy ciemnożółtej (w partii górnej obustronnie, w dolnej zapewne tylko od wewnątrz) i wypalonego w atmosferze utleniającej (ryc. 1: 1). O drugim z naczyń, wyróżnionym na podstawie dwóch małych fragmentów pokrytych od wewnątrz szklivem barwy jasnozielonej, trudno wypowiadać się wiążąco.

Zabytki krzemienne

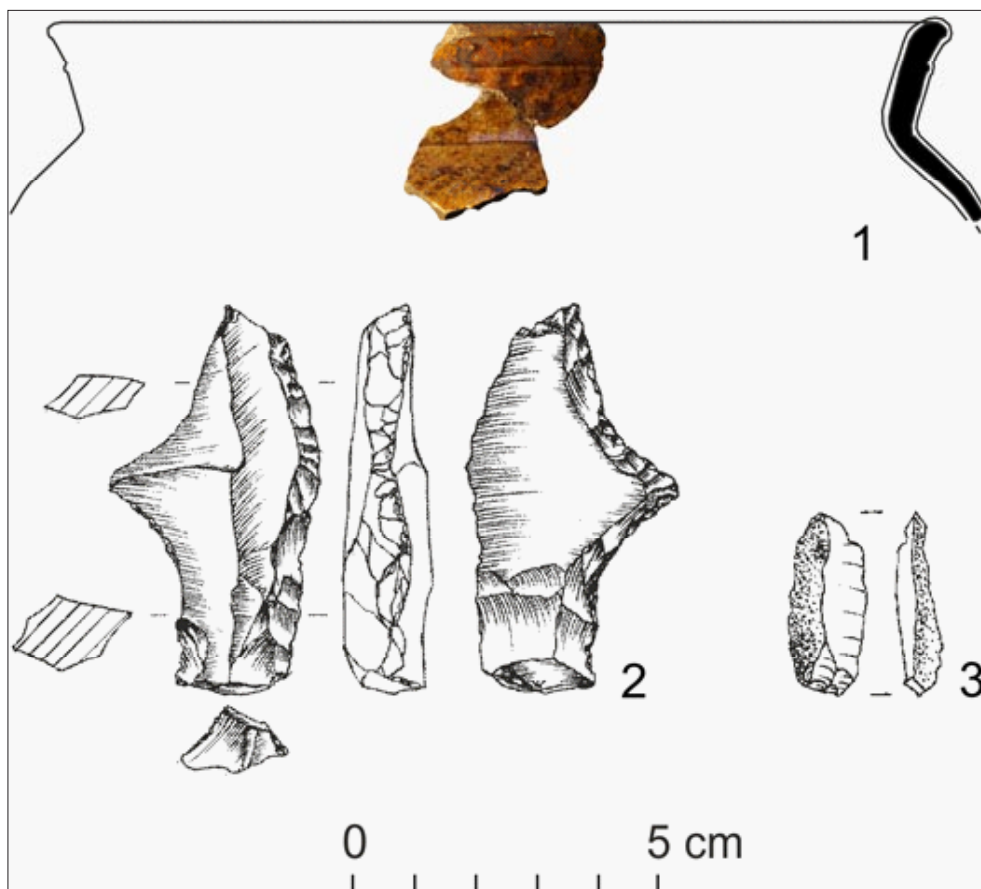
– Fragment masywnego odłupka częściowo korowego o wymiarach 91 × 38 × 24 mm znaleziony na powierzchni namuliska.

– Odłupek częściowo korowy o wymiarach 54 × 61 × 17 mm znaleziony na powierzchni namuliska.

– Forma narzędziowa o wymiarach 65 × 35 × 14,5 mm znaleziona na powierzchni namuliska (ryc. 1: 2). Jest to narzędzie kombinowane, które można sklasyfikować jako wiórowiec zbieżny + podwójny przekłuwacz. Wykonane zostało na grubym wiórze lub odłupku wiórowatym o całkowicie negatywowych powierzchniach dorsalnych. Negatywy wcześniejszych odbić (dwa o orientacji zgodnej z kierunkiem odbicia wióra, zaś jeden – zakończony zawiasowo – przeciwstawnej) są obecnie spatynowane. Może to (choć nie musi z uwagi na brak patyny na spodniej stronie wióra) sugerować, że narzędzie uformowane zostało na starszym półsurowcu. Prawa krawędź narzędzia uformowana została niemal na całej długości (poza wierzchołkiem okazu) stromym retuszem o wartości kąta ok. 70°, wyprowadzonym od strony spodniej i nadającym jej łukowaty, dość regularny przebieg. Krawędź lewa zaretuszowana została również na całej długości, jednak łuskanie charakteryzuje się większym kątem (72–84°) i wyprowadzone zostało od strony górnej wióra. Mniej więcej w połowie długości lewej krawędzi doprowadziło ono do wyodrębnienia masywnego i krótkiego żądła (szerokość przy podstawie ok. 20 mm; długość: ok. 12 mm). Drugie żądło o zbliżonych parametrach i proporcjach (szerokość przy podstawie ok. 16 mm; długość żądła: ok. 10 mm) uformowane zostało na samym wierzchołku okazu. Charakteryzuje się ono wyraźnym wychyleniem względem osi wióra, w kierunku jego lewej krawędzi. Ponadto na spodniej stronie okazu, przy jego partii piętково-ścęzkowej widoczne są dwa negatywy powierzchniowe związane najprawdopodobniej z próbą ścięcia tej części narzędzia (uformowanie uchwytu/trzoneczka?).

– Niespatynowany okruch krzemienia jurajskiego podkrakowskiego o wymiarach 11 × 24 × 8 mm znaleziony w stropie warstwy 1.

– Silnie spatynowany krótki, częściowo korowy wiór o wymiarach 28 × 12 × 7 mm znaleziony w warstwie 2 (ryc. 1: 3). Zabytek posiada niewielką trójkątną piętękę umieszczoną ukośnie w stosunku do osi podłużnej zabytku, a przygotowaną jednym odbiciem. W części przysęczkowej widoczna jest niewielka warga, a rozlany niewydatny śęczek tworzy jedynie zgrubienie poniżej wargi. Na stronie dorsalnej widoczne są drobne wyluskania związane z zabiegiem prawcowania i przygotowywania płaszczyzny uderzenia. W części

Ryc. 1 Wybrane zabytki ze Schroniska Dziurawiec Malesowy. 1. Fragment naczynia ceramicznego (wylew) 2. Wiórowe narzędzie kombinowane z retuszem zwrotnym; 3. Wiór krzemieny.

Fig. 1 Selected artefacts from Dziurawiec Malesowy Rockshelter. 1. Ceramic vessel fragment (rim); 2. Alternately retouched flint blade; 3. Flint blade.

dystalnej zabytek kończy się zawiasem. Na stronie dorsalnej widoczny jest pojedynczy negatyw wcześniejszego odbicia wiórowego. Pozostała powierzchnia jest pokryta korą wapienną. Ze względu na silną białą patynę pokrywającą cały zabytek nie ma możliwości ustalenia surowca, z jakiego został on wykonany.

DYSKUSJA: CHRONOLOGIA STANOWISKA

Na podstawie dostępnego materiału zabytkowego wydzielić można przynajmniej trzy efemeryczne epizody użytkowania jaskini. Najstarszą reprezentuje silnie spatynowany wiór znaleziony w warstwie 2 (ryc. 1: 3). Wiórowy pokrój zabytku, obecność wargi i śladów precyzyjnego przygotowania płaszczyzny uderzenia, a także odmienny stan zachowania (mleczna patyna) w stosunku do pozostałych znalezisk krzemienych pozwala wiązać

go ogólnie z okresem schyłkowego plejstocenu. Taką klasyfikację zdaje się pośrednio potwierdzać również zbliżony stan zachowania materiałów krzemiennych pozyskanych na innych tak datowanych stanowiskach w Dolinie Sąpowskiej, m.in. w Jaskini Ciasnej (Czajka, 2019) lub w Schronisku nad Jaskinią Niedostępną (Mościbrodzka, 1971). Należy jednak podkreślić, że niediagnostyczny charakter zabytku nie pozwala jednoznacznie wykluczyć również młodszej, zwłaszcza neolitycznej metryki.

Niespatynowane zabytki krzemienne znalezione na powierzchni namuliska i w stropie warstwy 1 wskazują na ślad osadnictwa późniejszego. Spośród nich formą dystynktywną stanowi narzędzie kombinowane (wiórowiec+podwójny przekłuwacz; por. ryc. 1: 2) wykonany na być może starszej formie półsurowca. Brak diagnostycznych cech morfologicznych uniemożliwia jego jednoznaczną klasyfikację kulturową. Forma, proporcje i gabaryty narzędzia pozwalają jednak wykluczyć jego związek z wczesnym neolitem i funkcjonującymi w tym okresie naddunajskimi ugrupowaniami kulturowymi (tj. kulturą ceramiki wstęgowej rytej, kulturą malicką i ugrupowaniami lendzielskimi). Jak się wydaje, za najbardziej prawdopodobny uznać należy związek okazu z epoką brązu/wczesną epoką żelaza, co korespondowałoby z pojedynczymi fragmentami ceramicznymi kultury łużyckiej, odkrytymi na powierzchni stanowiska.

Trzeci, najmłodszy epizod związany jest z nowożytnością, a ściślej z późną fazą doby nowożytnej, przypadającą na XVII–XVIII w. (zob. Lelek, 2004, s. 62–63, tabl. VII–VIII; Mikołajczyk, 1977, s. 177, tabl. XXX. 2). Prezentowane znaleziska ceramiczne wpisują się zatem w ramy nieco szerszego zjawiska, bowiem podobnie datowane inwentarze znane są z licznych stanowisk jaskiniowych położonych w Ojcowie i w jego okolicy. Należy zauważyć, że choć przyczyny popularności jaskiń i schronisk skalnych w dobie nowożytnej były zróżnicowane (Wojenka, 2018), to wobec częstych niepokojów wojennych na plan pierwszy wysuwa się wówczas ich znaczenie refugialne.

Na podstawie przeprowadzonych analiz techno-typologicznych i stylistycznych, żadnego z zabytków pochodzących ze stanowiska Dziurawiec Malesowy nie można bezsprzecznie wiązać z okresem neolitu i cyklem lendzielsko-pułgarskim, co sugerowano w poprzednim tekście poświęconym badaniom tego stanowiska (Gryczewska i in., 2020).

Ślady nawet efemerycznego użytkowania Dziurawca Malesowego przez społeczności związane z epoką brązu/wczesną epoką żelaza, wydają się szczególnie ciekawe w kontekście generalnie nielicznych tego typu śladów pochodzących z jaskiń jurajskich (Kot i in., 2021), jak również identyfikacji śladów późnego, najpewniej właśnie łużyckiego epizodu eksploatacji kopalni Dąbrówka-I położonej około 500 m na N od analizowanego stanowiska (Jabubczak i in., w druku).

Podziękowania

Tekst powstał w ramach realizacji grantu nr 2016/22/E/HS3/00486 finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki w ramach programu SONATA BIS.

PIŚMIENICTWO

- Czajka, G. (2019). *Źródła archeologiczne z holoceńskich nawarstwień sedymentu Jaskini Ciasnej z badań w latach 1969–70 i 2018*. Praca licencjacka, Uniwersytet Warszawski.
- Gryczewska, N., Kot, M. & Szymczak, K. (2020). Dziurawiec Malesowy – zapomniane stanowisko z Doliny Sąspowskiej, *Prądnik. Prace i Materiały Muzeum im. prof. Władysława Szafera*, 30, 291–298.
- Jakubczak, M., Budziszewski, J., Leloch, M., Gryczewska, N., Kot, M. & Szeliga, M. Pole górnicze „Dąbrówka-I”. Neolityczna kopalnia krzemienia jurajskiego ze śladowo zachowaną rzeźbą nakopalaną, [w druku].
- Kot, M., Czajka, G., Jaskulska, E., Szeliga, M., Kontny, B., Marciszak, A., Mazur, M. & Wojenka, M. (2021). Exceptional sepulchral use of caves in Lusatian culture: new evidence from the Sąspówka Valley in the Polish Jura. *Archeologiczne Rozhledy*, LXXIII, 200–227.
- Lelek, R. (2004). *Ceramika z zamku w Korzkwi (XVI–XVII w.)*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Mikołajczyk, A. (1977). *Naczynia datowane skarbami monet XIV–XVIII w. na ziemiach polskich*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Ossolineum.
- Mościbrodzka, J. (1971). *Zasiedlenie jaskiń wąwozu Koziarni w Sąspowie, w górnym plejstocenie*. Praca magisterska, Uniwersytet Warszawski.
- Wojenka, M. (2018). Caves in the Post-Medieval landscape of the Polish Jura Chain. W: P., Valde-Nowak, K., Sobczyk, M., Nowak, J., Żrałka (red.), *Multas per gentes et multa per saecula amici magistro et collegae suo Ioanni Christopho Kozłowski dedicant*, (s. 585–592). Kraków: Instytut Archeologii UJ.

SUMMARY

Our paper revisits the site of Dziurawiec Malesowy in Sąspów Valley, recently described based on archival documentation from Waldemar Chmielewski's testing trench of 1994. The single-page profile description and the inventory of artefacts found at Dziurawiec Malesowy made it possible to attribute the site to the Lengyel culture. The recent discovery of the original artefacts from Dziurawiec Malesowy allows for a deeper look into the cultural and chronological attribution of the site. Techno-typological analysis of the assemblage has provided grounds for changing the previous assumptions. Based on the analysed materials we can identify three phases of temporary occupation. The first one is connected with the Final Pleistocene, the second dates to Late Bronze Age/Early Iron Age, and the last to modern times. No definite evidence for Lengyel culture occupation has been identified.